

A nagy gyorsító a sebesség mesterétől

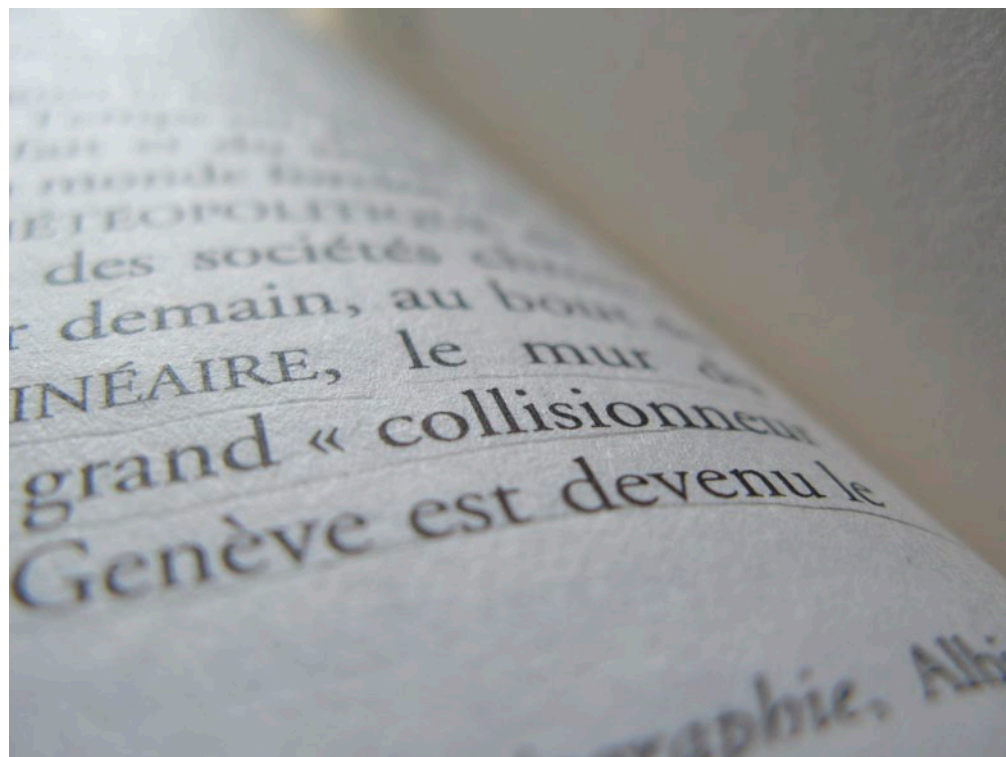
Paul Virilio-val legújabb könyve megjelenése alkalmából Stanczel Dóra beszélget

☛ **Paul Virilio: *Le Grand Accélérateur*, Editions Galilée, Párizs, 2010**

„Én egy behatárolt ember vagyok, aki valami behatárolhatatlannal foglalkozik. Tehát nem kell a munkámtól elvárni, hogy egy fizikuséhoz legyen hasonlatos. Dicsőítem a saját behatároltságommal és dicsőítem a gyengeségem. Ennek a szegény pasasnak a behatároltságán és gyengeségén keresztül mondhatom el biztosan azt, amiről most beszélek.”

Ilyen és ehhez hasonló szempontokat, megközelítési módokat ajánl fel beszélgetésünk során a hamarosan nyolcvanadik életévét betöltő PAUL VIRILIO (1932, Párizs), pedig nyugodtan eldicsekedhetne akár a munkásságával is, amely számtalan kötetet, esszét, valamint kurátori, szerkesztői és igazgatói munkát fog egybe.¹ Életművében – egy háborús traumából is eredeztethetően – nagyhatású teoretikusként a *sebesség*, a *gyorsulás*, illetve a médiumok kérdésköre foglalkoztatja. A *nagy gyorsító* címmel nemrég megjelent könyve alkalmat adott felmérni, hogy merre is tartanak, vezetnek elméleti kalandjainak, kutatásainak fő ösvényei, csapásai mostanában. Még mielőtt feltehetném az első kérdésemet, Virilio máris nyomatékosan hangsúlyozza és védi urbanista mivoltát.

1 http://en.wikipedia.org/wiki/Paul_Virilio, ld. Még : <http://www.c3.hu/~tillmann/konyvek/ezredvegi/virilio.html>

☛ **Paul Virilio:** Én elsődlegesen urbanista vagyok. Ez nagyon fontos. Filozófus vagyok, mert urbanista vagyok és nem fordítva. Szerénységből és ugyanakkor büszkeségből vagyok urbanista. Mert a filozófia a városban született, és nem az árapályban vagy az erdőben. Az egész munkám nem egy hagyományos filozófia képviselőjének, hanem egy urbanistának a munkája. Egy olyan emberé, aki tanít és ír a városról, illetve annak fejlődéséről. Nagyon fontos tisztázni elsődleges urbanista mivoltomat, mivel ez az, ami lehetővé teszi a hagyományos filozófiai felfogással való szabad vitát: szabadságot ad a lakóhelyen, az együttélésen, a városon és a polison keresztül való interpretációra. Nekem nincs filozófiai doktorátusom, mégis filozófusnak ismertek el a barátaim, Deleuze, Derrida vagy Lyotard. Az én képesítségem a filozófiához az urbanista mivoltom, a városhoz való kapcsolódásom.

☛ **Stanczel Dóra:** *Ez a várossal való szoros kapcsolatot a gyermekkorában veszi kezdetét, a háborútól szenvedő Nantes-ban.*

☛ Igen, a háború alatt kezdődött. A háború gyermeke, elszennvedője vagyok – egy „warchild” –, és ráadásul nem is egy akármilyen háborúé, hanem a blitzkriegé, azaz a villámháborúé, ami megszállja Lengyel- és Franciaországot. Ennek vagyok a gyermeke, akárcsak barátom Georges Perec,² aki a holokauszt gyermeke. Ez a két dolog természetesen együtt jár, hiszen nem érthetjük meg a népirtást a deportálások, illetve – a különböző okok által kikényszerített – demográfiai mozgások nélkül, mely utóbbiak egyébként újjáéledni látszanak manapság.³ Én elszennvedtem a *kivonulást*,⁴ ezt a hatalmas demográfiai mozgást.

☛ *Bizonyos szempontból ezeknek a demográfiai mozgásoknak az esetében is a tér-idő kapcsolatáról van szó, pontosabban: ezek kölcsönhatásáról, arról a világról, ahol az élettempó felgyorsulása tömegeket helyez át és hoz mozgásba, felgyorsítva mindezzel a természetes folyamatokat is.*

☛ A huszadik század legfontosabb eleme, tényezője a (fel)gyorsulás, amely uralkodik a hagyományos értelemben vett gazdagságon, azaz a felhalmoz(ód)áson is. Minden erről szól: a hatalom, az erő és a gazdagság felhalmozásáról. De mindezzel kapcsolatban elfelejtettük azt, hogy a sebesség is a gazdagság része, és hogy

2 Georges Perec (1936–1982) francia író. ld. : http://hu.wikipedia.org/wiki/Georges_Perec, http://en.wikipedia.org/wiki/Georges_Perec

3 Virilio itt többek között arra a délről északra irányuló tömegmozgásra utal, amely egyre hatalmasabb politikai problémává válik a fejlettebb országokban, úgy mint például a mexikói bevándorlás az Amerikai Egyesült Államok, vagy az afrikai országokból érkező illegális letelepedők áradata az európai országok számára.

4 Az 1940 júniusában bekövetkező, a német csapatok által elfoglalt területekről való kivonulás, tömeges menekülés eredményeként tízmillió francia hagyta el lakhelyét mindössze hat hét alatt. Franciaország két részre szakadt: a németek által megszállt északi és a még „szabad” francia déli területre, Vichy székhellyel, Pétain marsall vezetésével.

a felhalmozás szorosan összefügg a felgyorsulás folyamatával. Én ennek, a felhalmozódást domináló gyorsulás felfedezésének vagyok a gyermeke. Ez azt jelenti, hogy a gyorsulás ereje – amely a negyvenes-ötvenes években válik igazán láthatóvá, érzékelhetővé – ekkor már fontos történelmi esemény, mivel már túllép a Daniel Halevy által megnevezett és leírt (közlekedési eszközök általi) „történelmi felgyorsuláson”,⁵ amelynek értelmében először átváltunk a lóról a vonatra, a vonatról az autóra, majd arról a repülőre és így tovább... Ez képezi, hozza létre azt a viszonylagos sebességet, amely a huszadik században átváltozik a valóság felgyorsulásává. Ami persze azt jelenti, hogy belegázolunk, bele-rohanunk egy falba, a valós idő és az emberi idő falába. Azonban az ember nem képes áthaladni, áttörni a pillanatnyiséggel egyenlő valós idő falán. Az emberiség átszelte a tér határait a Holdra való repüléssel, áttörte a hang- vagy a hőhatár falát az űrrakéták segítségével, de nem lépheti át – a valós felgyorsulásával – az idő falát, mivel ez teljesen felfoghatatlan a számunkra. Ez a pillanatnyiség nem egyenlő a jelennel, hiszen a múlt, a jelen és a jövő már régóta elavult. Itt a jelen az, ami felgyorsult a valós sebességének gyorsulása révén, és itt van az a pont, ahol ahhoz az időhöz érkezünk el, ahol az elmélkedés, a gondolat-képzés átléphetetlen határa van. Ezt legelsőként nem mások, mint a történészek észlelik, mivel kezdik megérteni, hogy maga a történelem ér véget.

Urbanistaként én is egy falnak ütközöm. Az építés képezi, hozza létre ezt a „falat” mint térrendező vagy térbehatároló elem. A város saját bástyáinak köszönhetően létezett, azaz saját térbeli határai által kelt életre. Most viszont ahhoz, hogy a minket körülvevő világ létét felismerjük, a pillanat, vagyis az idő – és nem a tér – határai közé vagyunk bezárva. Ez egy hihetetlen felfedezés. Én pedig egy felfedező vagyok, és nem egy forradalmár,⁶ már csak azért is, mivel az időrend szempontjából a felfedezés megelőzi a forradalmat. Ez az, ami a mi századunkat, a XXI. századot jellemzi. Nem a világvégéről, hanem egy felfedezésről van szó.

☘ *Mégis gyakran ez a dramatikus világvégé-hangulat érződik az írásaiban, jelesül a legújabb könyvében, A nagy gyorsítóban is, ahol már a címben szereplő kifejezés is kettős értelmet sugall. A gyorsítóról egyrészt mint egy megállíthatatlan, az idő falába ütköző világmechanizmusról, másrészt pedig konkrétan értelemben, a CERN (Conseil Européenne pour la Recherche Nucléaire)*

5 Daniel Halévy (1872-1962) francia történész: *Essai sur l'accélération de l'histoire*. Paris, Les Iles d'Or, Éditions Self, 1948

6 Itt Virilio a francia révélation és révolution szavakkal játszik: önmagát inkább révélationnaire-nek, azaz felfedezőnek, mint révolutionnaire-nek, azaz forradalmárnak tartja.

PAUL VIRILIO

által a svájci-francia határon létrehozott szupergyorsítóról (Large Hadron Collider) beszél.

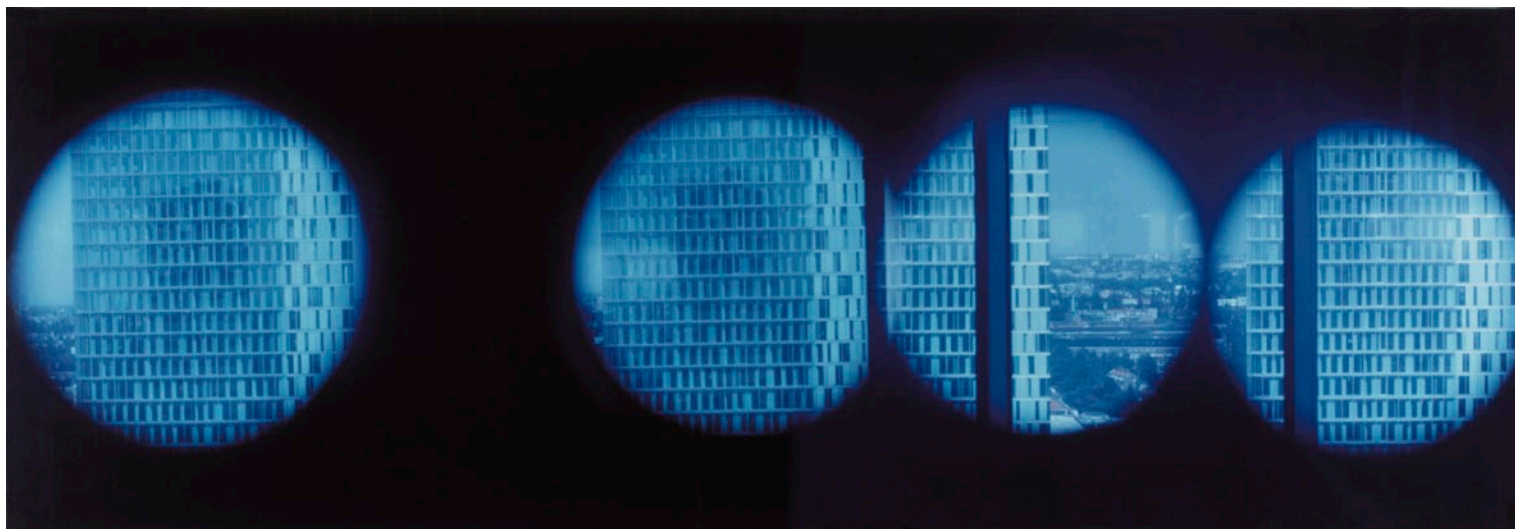
☘ Pontosan erről van szó. A világ legnagyobb zárt, 27 kilométer kerületű hadronütköztető gyűrűjét (LHC) – amelyet a helyiek katedrálisnak neveznek – Genfnek, ennek az ideológiai szempontból meglehetősen érdekes városnak a közelében, méghozzá Európa közepén építették fel. A hadron a világ teremtésének megértéséhez nélkülözhetetlen részecske, melyet gúnyosan „isteni részecskének” is neveznek. Tehát a gyorsító egy olyan tárgy, mely lefordítja ezt a valóságot felgyorsító örületet és kutatja a leglényegesebb pillanatot: a világ születésének pillanatát. Az egyiptomiak és görögök által illuminizmusnak⁷ nevezett kultusz tárul itt elénk, amely tulajdonképpen a nap kultusza. Azonban itt nem a fény, hanem a fény sebességének figurája dominál. Tehát a gyorsaság kultuszának temploma előtt állunk, amely lehetővé kívánja tenni azt, hogy a világ teremtésének tanújává váljunk. Ezt nevezhetjük „kozmoizmusnak” is. Ha beleillesztjük az ősi vallások rendszerébe, akkor ez megfeleltethető lehetne a panteizmusmal, illetve a földanya, Gaia kultuszával. De itt inkább az univerzum-apa kultuszáról van szó. Amikor Stephen Hawking kijelenti, hogy Istenre nincs szükség, hiszen a gravitáció elégséges a létezéshez, akkor a gravitációról, a kozmoszról és annak felépítéséről beszél. Isten meghalt. Még én is – katolikus létemre – értem ezt, hiszen a kereszten halt meg. Tehát a nagy gyorsító kérdése tulajdonképpen egy hatalmas és komplex politikai és filozófiai kérdés. Az isteni erő, mint a mindenütt jelenvalóság, a pillanatnyiség, az egyidejűség és az azonnalitás, mind jelen vannak ebben a kérdésben.

☘ *Egy Paul Valéry által írt mondattal kezdi könyvét, mely így szól: „Gondolkodunk, amint beleütközünk valamibe.”⁸ Ezzel arra a bizonyos falra tesz célzást, melyet egyelőre még nem észlelünk?*

☘ A fállal való szembenállás legfőbb kérdése annak felismerésében rejlik. Hiszen bármely felismerés felér egy építéssel. Építeni kell a felismerést megelőzően, egyébként a mágiában vagyunk. Az abszolút sebesség mögött ott van a terem-

7 A belső megvilágosodásra épülő filozófiai és vallási gondolkodás, amely a XVIII. században erősödik meg, mintegy az egyre nagyobb mértékű materializmusra épülő enciklopédista szemlélet ellensúlyozó-saképpen. Különböző irányzataiból születik a szabadkőműves vagy a rózsakeresztes mozgalom és az ezoterikus gondolkodás is.

8 “On pense comme on se heurte.”

ÓSZ GÁBOR
Constructed View, exp.time: 2 x 4 hours, 4 holes- two take
ciba-crome, camera-obscura, 303 x 105 cm, mounted on aluminium

tés sebessége és a rizikó, ami azzal együtt jár. Pontosabban, egy fekete lyuk létrehozásának a veszélye. Hiszen Genfben az antianyagot keresik.

✚ *A Valéry idézetet egy másik ajánlás követi: a genfi fénysebesség-kultusz illuministáinak a CERN-ben, és a Wall Street-i tőzsdekereskedőknek, akik elérték az idő falát. Miféle iróniát közvetít ez a kettős ajánlás?*

✚ A CERN fizikusai mellett ott szerepelnek a tőzsdekereskedők is, akik mára alkimistákká váltak. A nyolcvanas években a tőzsde olyan új programra váltott át, amely az informatikai számítások pillanatnyiségére épülő, világméretű szinten összefüggő rendszert kezdett el használni. Nem véletlenül kapta a londoni Cityben ez az esemény a big-bang nevet. Már abban az időben érdekelt ez a dolog, mivel a felgyorsulásról és a sebességről szólt. 1987-ben amikor az első wall street-i összeomlás megtörtént, még csak a közgazdászok figyeltek fel erre a veszélyes információgyorsításra. Ez volt az az esemény, amely megerősítette azt a tényt, hogy egy hatalmas részecskegyorsítóról, egy az algoritmusok kibernetikáján keresztül működő információgyorsítóról van itt szó. Mindez, húsz évvel később, egy a rendszeren belüli összeomláshoz vezetett. Jó ideje beszélek erről az integrális balesetről, és nem véletlenül használom az integrális szót, mivel ez utal az integrálszámításra. Mindezek előtt a *baleset*⁹ mint olyan, *helyi* volt, míg ma már nemcsak *globális*, hanem *integrális*, ami azt jelenti, hogy – egy láncreakcióhoz hasonlóan – más elemeket is bevon, „integrál” a történések folyamatába. Ez pedig egy semmi máshoz nem hasonlítható logikát hoz a felszínre – ez eredményezte például a 2007-ben kirobbanó, főként az ingatlanpiacot érintő subprime válságot –, amely a várost és az együttélést érinti. Ebben a pillanatban is hatvan város ürül ki, azaz veszíti el lakosságát, mint például Philadelphia vagy Európában Lisszabon. Egy kiürülő főváros történelmi ténynek számít. Ezekben az esetekben megfigyelhetjük, hogy miként érinti a városokat ez a helyzet az együttélés – az ingatlanok, vagyis az otthon – katasztrófáján keresztül. A probléma ebben az egészben a valahol „levés”, élés. Az ingatlanok tehetetlenségi törvénye egy olyan hihetetlen pillanathoz vezet el minket, ahol maga a pillanat tehetetlensége határozza meg a hely tehetetlenségét is. A pillanat tehetetlensége, amely egyenlő a most történéssel, a mobillal, a „hol vagy most?”-tal, a kapcsolatot és a pillanatnyiságot szimbolizálja. Ez a pillanat(ny)i tehetetlenség kerekedik felül az együttléten, az együttélésen, a városon. S ez rejlik a távolságot kiküszöbölő jelenlét, a mindenütt való jelenlét, a távoli együttlétt mögött is. Mint urbanista úgy látom, hogy a letelepedett életmód a pillanat tehetetlenségé-

nek hatására véget ért. A hely tehetetlensége magában foglalja globális szinten az újkőkort követő letelepedést, mely a nomád, vándorló életmód felváltója volt. A demográfiai mozgás azonban nem jelent valamiféle „újfajta vándorló életmód” irányába történő elmozdulást, változást. Sokkal inkább egy megújult életmódot, méghozzá a valós pillanat letelepedett életmódját, a pillanat tehetetlenségének életmódját. A pillanat tehetetlenségében lévő kapcsolat mint interaktivitás dominálja a hely tehetetlenségét. Innen adódik a város krízise, mivel a város feltételezi a letelepedés tényét, folyamatát, amely a falun és a mezőgazdaságon keresztül egészen a világvárosig eljutó, kifutó történet. Mindez a rendszerből adódóan, abban a pillanatban, amint a kapitalizmus robban, vele együtt hullik szét. Szétrobban és összeomlik, mint a big crunch.¹⁰ Ingatlan-buborék, pénzügyi buborék, aztán bummm! És miért? Mert a pillanatnyiság uralkodik a térbeli terjedelmen.

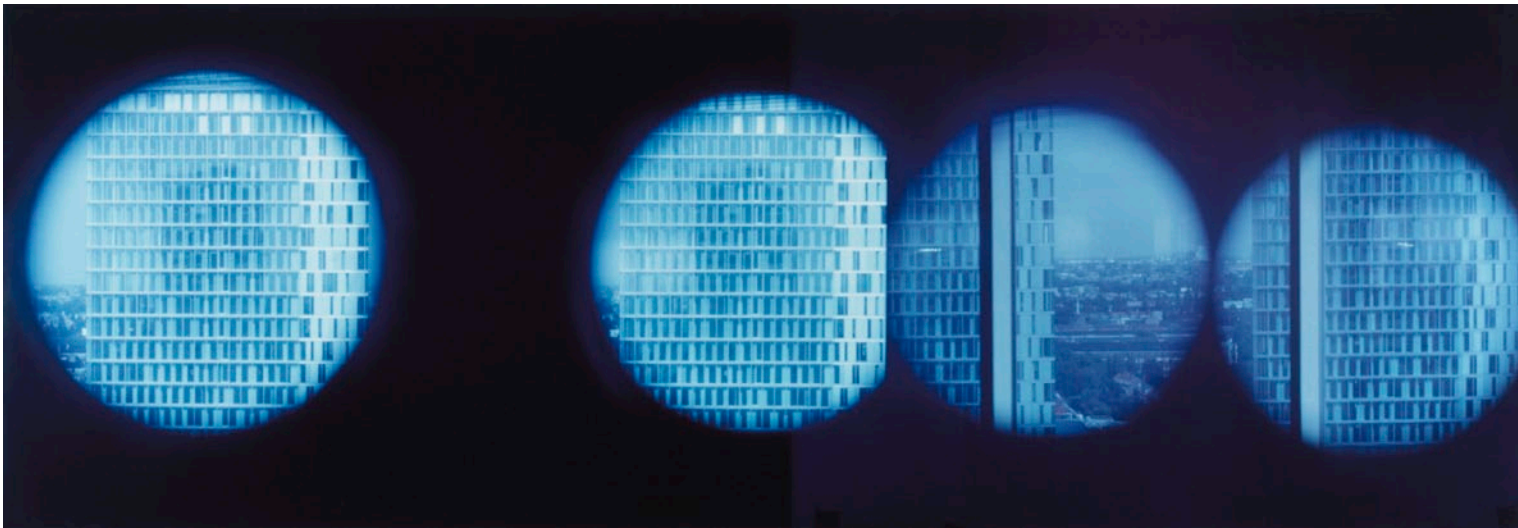
✚ *Ez az összeomlás, amely a rendszerszerűségből adódóan mindent magával sodor, számomra egy önmagát pusztító, a saját végéhez vezető rendszerhez hasonlít, ami egyben azt is jelenti, hogy ez a probléma, vagyis a nagy gyorsító problémája megoldhatatlan. Olyan, mintha mindent akar-nánk tudni Istenről, aki viszont épp ettől szűnik meg létezni számunkra.*

✚ És ez pontosan ebben az értelemben tekinthető kultusznak, egy globális kozmikus panteizmusnak. Ebben az értelmezésben a pillanatnyiság átfedi gondolati szinten az örökkévalóságot. Ide értendő az isteni örökkévalóság, a

9 Virilio itt utalást tesz a munkájában részletesen kifejtett baleset fogalmára, melyet szó szerint értelmez: „az, ami történik”, s mely elkerülhetetlen eseménnyé válik az emberi sebesség felgyorsulásával.

10 Ez a csillagászatban használt kifejezés az univerzum összeomlását jelenti, mely a dilatáció fázisát szimmetrikusan követő összehúzódás fázisával egyenlő. Bizonyos szempontból a big bang „ellenkezőjének” tekinthető, s innen ered az elnevezése is.

ÓSZ GÁBOR
Constructed View, exp.time: 2 x 4 hours, 4 holes- two take
ciba-crome, camera-obscura, 302 x 105 cm, mounted on aluminium

görög filozófusok hallhatatlansága. A letelepedés történelme a lineárisan az örökkévalósághoz vezető úton keresztül erről szól. De manapság az örökkévalóság fogalma elavulóban van. Ami azt jelenti, hogy a pillanatnyi materialisták elfoglalták az örökkévalóságot tisztelő spiritualisták helyét. Pedig a szellemi megközelítés az a hosszú táv, az az emberi idő, amely szükséges az élethez.

☛ *Ez azt is jelenti, hogy a felgyorsulás eltávolítja az embert a saját (magán)életétől, az emberi tempótól.*

☛ Innen adódik, ebből következik a könyvem második fejezete: „Túl késő a magánélethez”. Itt már régóta nem a túlságosan közszemlére tett magánéletről vagy a szociális és családi értelemben vett mindennapi élet obszcentitásáról van szó. Ezek már rég elavult dolgok. Itt egyre inkább magának az életnek az elavultságáról lehet beszélni. A mindennapi élet, vagyis egyszerűen az *élet* az, ami itt a kétely tárgyává válik. Mivel a pillanatnyság által maga az élet lehetősége kérdőjeleződik meg. Mindebben felfedezhető egy ösztönös félelem, ami egy lehetséges *balesetből*¹¹ keletkező meglepetéshez kötődik. A sebességen keresztüli félelem kormányzása abból adódik, hogy állandó jelleggel érhet bennünket ilyen típusú meglepetés.

☛ *Talán ebből a pillanatnyságra és balesetre épülő világból adódik nemcsak a mindennapi élet ritmusának megzavarása, megbomlása, hanem a bizalom teljes elvesztése is?*

☛ A bizalom, az hit. Épp ez az, ami súlyos ebben a turbókapitalizmust elérő gazdasági válságban, hogy elveszítjük a hitünket. Itt egy vallási problémával állunk szemben, hiszen ott van hit,

ahol bizalom van. Az angol *trust* szó jól kifejezi ezt. Manapság épp azt lehet észrevenni, hogy az őrült gyorsulás hatására sok részvényes és befektető visszavonul a tőzsdéről, mivel félnek attól, hogy még egyszer megismétlődhet az a tőzsde-robbanás, ami 2010. május 6-án történt, amikor a számítógépes rendszere bízott tőzsdegépek hibája összeomlasztotta a banki működést. Ebből jól látható, hogy a gazdaságba és haszonba vetett hit eltűnése fenyeget, ez pedig megrengeti a kapitalizmusba vetett hitet is. Ez egy katasztrófális jelenség abban az értelemben, hogy világméretű szinten hat. Tudományokra támaszkodó korszakunk nem hisz többé Istenben, csak minden másban, így például a fejlődésben és a kapitalizmusban. Azonban már ezt is túllépve haladunk abba az irányba, ahol már nem hiszünk a fejlődésben sem, habár folyamatosan kapaszkodunk a technikai tudományokba. Ezeknek kellene átalakulniuk filozófiai tudománnyá, mivel – a kísérletek sikere végett – a technika túlsúlyllyal bír és eszközzé teszi a gondolatot. Az eszköztár viszonylagossá tételével és a kísérletezés elhagyása nélkül kellene irányt változtatni a filozófiai tudományok felé.

☛ *Ennek segítségével talán észrevennénk az előttünk emelkedő falat?*

☛ Legalábbis képesek lennénk az ezzel a fallal kapcsolatos kérdések feltevésére. Épp ezért hozakodtam elő egy katasztrófa minisztérium létrehozásával. De ez a legmagasabb fokon már pozitív és egyáltalán nem katasztrófális dolog: ennek révén ez a kérdés az összes többi, az emberiséget meghatározó tan és elv közé sorolható be. Elég volt a fejlődésből. Ebből a mindig jobbat és mindig gyorsabban akarásból: *citius, altius, fortius*.¹² A katasztrófa a latin csillag szóból ered és egy az égitesteket érintő integrális balesetre utal. Ez a sebesség által semmivé zsugorodott világ a végéhez ér. Először a közlekedés sebességváltásaival, majd a szuperszonikus és hiperszonikus sebességgel, és legvégül a pillanatnysággal. Ez a tér-idő balesete, magáé a folytonosságé.

☛ *Az emberi folytonosság létezésével, illetve fenntartásával kapcsolatban, vagy legalábbis az ügyben, hogy egy kicsit hinni tudjunk benne, tudna esetleg valami biztatót is mondani így beszélgetésünk vége felé?*

☛ Mindaz, ami itt elhangzott, az feltáró jellegű és mélyen izgalmas. Az biztos, hogy nagyon nehéz lesz ezt a katasztrófát túlélni, de ez mindig nehéz. Ami biztos, hogy a gépesített idő nem tudja helyettesíteni az emberit anélkül, hogy a történelem ne szenvedne integrális balesetet. És innentől kezdve tudni kellene, hogy mi marad az Egészből... abból a kozmikus világértékből, amely magának a világnak a fennállását biztosítja.

11 Id. a 7-es számú jegyzetet

12 Az olimpiai játékok mottója: gyorsabban, magasabbra, erősebben.